

I

Feljegyzések, tanúvallomások a század eleji eseményekről (1603-1608)

1

Napi jegyzetek Kolozsvárnak Székely Mózes általi ostromáról (1603. április 21.–június 9.)

1603.¹ április 21. Megbízható hír érkezett Kolozsvárra Székely Mózes közeledtéről. Ugyanezen a napon Basta György Szamosújvárra vonult. Kolozsváron öt hete szünet nélküli készültség.

Május 24. Kora hajnalban Basta Szamosújvárról mintegy 40 főnyi lovas testőrséggel Kolozsvárra jött, és ugyanazon a napon délelőtt 10 óra körül el is távozott, szándékában lévén Szatmárra menni.

Május 25. Ellenséges tatár had jelent meg Kolozsvár környékén és a külvárosokat mind felprédálta.

Június 1. Székely Mózes körülzárta Kolozsvár városát. Miután számos írásos üzenetet küldött be és azt látta, hogy semmi eredményt elérni nem tud, felgyújtatta a külvárosokat és a falakon kívül fekvő valamennyi majort. Három napon át égett minden, ami a falakon kívül esett. Ennek következtében a nép között folytonos meghasonlás és nyugtalanság lett úrrá.

Június 5. A nép sürgetésére fegyverszünet és követküldés.

Június 6. Az ellenség által felkínált békét elfogadják.

Június 7. Kolozsvárt eső nélküli szörnyű vihar; a rendkívüli szélvész iszonyatos. Ugyanaznap meghal a németek parancsnoka, másnap eltemetik, a rá következő napon pedig a város meghódol.

Június 9. A nép ráront a jezsuitákra; miután minden holmijukat tönkretették, őket magukat egészen az ... utca kapujáig vezették, és kibocsátották a koldusok szálláshelyére, ahonnan Toldi István vitette el őket Székely Mózesnek Szentmiklósnál lévő táborába.²

A városban nagy az éhség, és Mózes szüntelenül fenyegeti a lakosokat, ha meg nem adják magukat. Köröskörül már mindent tűzzel pusztított el, a városbeliek három napon át készenlétben voltak házaikban, és örködtek, hogy azok lángra ne kapjanak. Mózes azzal fenyegetőzött, hogy készen van 1000 tüzes nyila, s ezeket arra szánta, hogy a város felgyújtása végett berepítteti az effélében jártas tatár vezér által.

A városban az éhínség és a pestis javában szedte áldozatait. Az éhínség és a pestis mellett a nép lázongása is kényszerítőleg hatott, ezért elhatározták, hogy megadják magukat, mivel ez előnyösebb lesz a császárnak, mint ha a várost végromlásba taszítják. És így június 9-én a német katonaság békével elhagyta a várost.

Ugyanazon a napon, midőn a császári katonaság a nép egy részével tisztességgel eltávozott olyan polgárok kíséretében, akik az utat jól ismerték, a serege egy részével jelen lévő Mózes a német katonaság parancsnokával tárgyalt. Ezalatt ő, nem tudni, vajon saját kezdeményezéséből-e vagy a zsákmányolásra már előzőleg a basától erőszakolva és rábeszélve – amint azt általánosan híresztelték –, elküldte titokban megbízható üzenetvivőit a nagyrészt menekült parasztokból álló tömeghez, még mielőtt ez a városkapun átnyomult volna. Az üzenetvivők azt sugalmazták és arra buzdítottak [mindenkit], hogy magának Mózesnek s egynéhány párthívének kívánságára és akaratából – akik zsákmányra áhítoztak – a nép üzze ki a városból a jezsuitákat, épületeiket pedig rombolja le. A [jezsuita] atyák maguk a zűrzavarban némely polgárok segítségével megmenekültek.

Az előtódult, majd pedig a városba benyomult tömeg a piactéren összecsozdult, s a bírák, a szenátus és a százférfiak akarata ellenére messze hangzó kiáltozással gyors futásban igyekezett a kollégium felé; a szenátorok, a fenyegető veszedelmet felismerve, igyekeztek azt elhárítani,

de szándékuk nem járt sikerrel, ugyanis a városlakók közé keveredtek Székely Mózes emberei, akik élelemszerzés végett bejöttek a városba. A javak egy részét összeszedték, másokat Mózes vitt el, megint másokat később visszaadtak az atyáknak.

2

Jezsuita források a rendtagok kiűzéséről (1603)

Az¹ 1603-as esztendőben az unitárius Székely Mózes a törökökkel és tatárokkal szövetségbe (miután Báthory Zsigmond fejedelem Csehországba visszavonult), Erdély fejedelemségét magának igényelte, és Basta György császári tábornokkal ellenségként szembeszállt. Mihelyt Gyulafehérvár elfoglalása után Kolozsvár császári őrségét is erőszakkal távozásra kényszerítette, ez a Székely Mózes felhatalmazta az itteni unitáriusokat a jezsuiták kiűzésére. Nem maradt tétlen az unitáriusok szuperintendense, Toroczkai Máté sem, Nyíró [Tonsorius] Pállal és más papjaival s az iskolák rektoraival; ugyanis vezérnek állt oda, miután már előbb a piactéren hamarosan összeseregülő nép felizgatására nyilvánosan buzdító beszédet tartott. Azután pedig a fegyverekkel, kövekkel, karókkal, fejszékkel és minden másféle eszközzel felfegyverkezett és ordító tömeget ő maga nagy sietséggel vezette a jezsuiták kollégiumához, és azt 1603. június 9-én kifosztatta, tönkretétette és leromboltatta. A bálványimádás helyének tekintett templomot is megtámadva, az unitárius tömeg, miután az istenanyát és a szenteket mindenféle módon szidalmazta, a templombeli szobrokat megcsonkította és valamennyi szent tárgyat meggyalázta. És hogy a babonáságnak semmi nyoma ne maradjon, a szentségházat feltörve még a megszentelt ostyákat is a földre öntötte, lábbal taposta és összetiporta. A szentségtörő népet dorgáló, hitbuzgó jezsuita sekrestyést (Emmanuel Nerit, akit Nigernek is mondtak) ököllel verték, összerugdosták, botütésekkel megsebesítették, dárdával átdöfték, végül is fejszecsapással megölték. A többi jezsuitát, mind az egész-

ségeseket, mind a betegeket a városból kiűzték, hogy Székely Mózes szövetségesei, a városfalon kívül táborozó törökök és tatárok részéről érje őket veszedelem.

Ezek után Basta György egészen Brassóig üldözte Székely Mózeset, akinek csapatait, valamint török és tatár szövetségeseit Radu havaselvi vajda itt csellel éjnek idején megrohanta, s őt ugyanazon 1603. július 23-án megölte.² Ugyancsak ez év október 13-án Basta visszahozta Kolozsvárra a jezsuitákat, és átadta nekik az unitáriusoktól (akik a jezsuiták kifosztott kollégiumát lerombolták és templomát megszenteltelenítették) visszavett Szent Mihály plébániai templomot a plébánia épületével együtt. (L. Istvánffy [...] 1603. év 520.; Ortelius Redivivus 346. német nyelven.) A jezsuitákat azon a napon, amelyen Kolozsvárra visszahozták (okt. 13-án), kettesével vezette végig a városban a szenátus egy-egy tagja, mégpedig fedetlen fővel, az akkor elhagyatott templomhoz és kollégium épületéhez, ahol láthatók voltak a lázongás vezérei, akiket a rendelkezésnek megfelelően kalodába tettek. A császári felség parancsára átadták a Jézus-társaságnak a plébániai templomot, hogy ott istentiszteletet tarthassanak. Ettől kezdve ebben a templomban felváltva mind magyar, mind német nyelven prédikáltak, és páter Maior, a jezsuiták helybeli rektora, oly szeretettel jött mindenki segítségére, hogy a közös haza atyjának nevét kapta. Ugyanez a rektor az unitáriusok közül sokak érdekében közbenjárt, olyanokért, akik miután a kollégiumot lerombolták, a templomot pedig megszenteltelenítették, a kegyes jezsuita atyákkal is gonoszul bántak; még a jezsuita Emmanuel Neri gyilkosának életben maradását is kikönyörögte stb. stb.

Ettől fogva a Társaság birtokában volt ez a kolozsvári templom, a plébániával együtt, több mint negyedfél éven át, mígnem az Erdélyben befogadott hármass erekettség: a kálvinista, az unitárius és lutheránus ki nem eszközölte Rákóczi Zsigmond kálvinista fejedelem útján a Jézus-társaság számkivetését (amit az első kálvinista fejedelem, Bocskai István véghezvinni nem tudott, minthogy halála ebben megakadályozta). Mindez annak ellenére történt, hogy a kolozsvári országgyűlésen (1607. június 26-án) a katolikus rendek nyilvánosan tiltakoztak.

Tanúvallomások a Törvénykezési jegyzőkönyvekből (1606–1608)

<1606. november hó 13. napján. Tanúságtétel Zechi István, Bornemizza Gergely, Masas Tamás, Zabo alias Zakal András, Pegreczi Bálint és más foglyok javára, kik ebben a perben felperesek, Gellyén Imre alperes ellen; bevétellett Radnóthi István, Gazner György és az esküdt jegyző által.>¹

Cementes Kádár Mihály betegágyában lévén házánál, az mely hittel az városnak köteles, azon hűtre vallja. Az mikor az elmúlt esztendőkbén az felperesek nagy része itt Kolozsváratt, Monostor-utca szegeleten, az Veres Tamás házánál fogságban löttének volna, akkorban Gellyén Imre uram ott az maga háza előtt beszólítván, kére azon, hogy odamenjek az foglyokhoz, és Seres Istvánnak megmondjam, hogy befalja az nyelvét és engemet avval ne hordozzon, hogy nekem Székely Mózes jószágot, falut adott volna, mert ha meg nem szűnik, oly helyre tetetem, hogy nap[ot] fent nem lát. Én ez szerint azon házhoz mentem, és az utcán – künnel lévén az ablaka – szólítottam Seres Istvánt, és ez szerint megmondtam neki.

Az mi az város akkori dedicióját illeti, az – én úgy emlékezem rea –, hogy egyenlő vokssal lött, senki ellene nem mondott az százemberek között. Az calastorom törése felől, penig ez város előtt még csak emlékezet sem volt. [63.]

<Ugyanazon napon, ugyanott a fenti vallomástevő a már említettek előtt az alperes tanújaként is vallomást tett az alábbiakban.>²

Cementes Kádár Mihály azon hűtre, az kire az városnak köteles, az alperesnek kérdésére vallja. Kinek és mint löttünk kezések, arról az magunk költ levelünk tanúbizonyosságot tehet. Azt tudom, hogy a commissariusoknak adtunk levelet, az is penig felette hirtelenséggel esék, mert úgy jut eszembe, hogy aznap elmenének az commissariusok. [63.]

<1606. november 13. napján. A mondott foglyok mint felperesek javára, ugyanazon alperes ellen és a fentnevezettek színe előtt.>³

Ötves Globicz Mihály hűti után vallja. Énhozzám elsősben is mikor fogságba estenek volna, Tótházi Eöttwes István felesége jöve hajnalban, esedezni kezdvén, hogy ne hagynám, mert az urát fogságra vitték; felkelék – még ugyan hajnalban vala –, eléjövék, az hol fogva volt, az Veres Tamás házához. Ott az mely foglyok voltak osztán, közönségesen kértek, hogy ne hagyjam, hanem pater rectornál is intercedálnék; ugyanakkor az pater rectorhoz mentem mindjárt. Még ágyában találtam (úgy jut eszembe, hogy vasárnap vala), megkövetvén az pater rector, törekedtem nála erősen, hogy ne hagyná, hanem Bastánál törekednék érettek. Sőt egy német kapitánynak is az foglyok adtak volt egy ezüstös, lóra való szerszámot, hogy az is törekedjék; az is annak utána pater rectorhoz menvén Filstich Péterrel. Pater rector azután reabírta magát, és úgy indult Bastához Lippa felé, én is vele lévén Eöttwes Barthossal. Alámentünkben Eöttwes Barthos költött minden szükségekre; énnekem azt mondotta, hogy az foglyok adták az költségre való pénzt. Jövet is azonképpen ő költött mind pater rectorra és magunkra.

Eöttwes Barthos hűti után vallja. Engemet az fogoly uraim, az kik Veres Tamás házában voltának fogva, azon kértek, hogy pater rectorral Lippa felé menjek alá Bastánál való törekedésre; én azt magamra vöttem, és alá indultam az pater rectorral és Globicz Mihállyal együtt. Arra való költséget az foglyok adtak, és mindenekre abból költöttem mind magunkra, szolgákra és lovakra, sőt az útra is bort és egyéb élést mind az foglyok feleségi adtanak. Az úton egy lovat is azon költségből vöttem, az lovakat is, az kivel mentünk, úgy tudom, hogy ők tötték szerét, mert egyik Seres Istváné vala, ketteit János deák adta vala, ketteit ismét Magyar utcai Pocz János adta vala. Ajándékra való egyetmást is, úgymint egy saphilos[!] gyűrűt és tízes aranyat, pogány pinzeket az foglyok adtak kezemhez; az gyűrűt Bastának küldték vala, de pater rector uram nem hagyá odaadnom, mondván: ha odaadod is, különb válaszod nem leszen, hanem az mi-

nemű vagyon, azért szegényeknek jobb, vidd vissza, és fogságokban éljenek vele. Bastától pedig – az mint pater rector uram mondta – ilyen válasza volt, hogy én meg sem fogtattam, el sem bocsátom, hanem szenvedjenek. És visszatérvén és megértvén fogságok okát, azon leszek, hogy szolgáljak nekik. Én magam is mind Contenál, mind egyebeknél törekedtem, és ugyancsak ilyen válaszom lött, hogy patientia, és hadd szenvedjenek egy ideig.

Az mi az szegény Szeöch Mihály dolgát illeti, arról ennyit tudok mondani. Mikor Gellyén Imre uram akkor bíró lévén, Szeöch Mihály [pedig] királybírája, Dévára alákészülének; én is velek együtt alámentem. Alájutván, egy csütörtök nap Hoffkircher Gellyén uramat hívá vendégségbe, Mihály uram az szálláson marada. Minthogy énnekem is meghagyta vala Gellyén uram, hogy utána menjek, utána menék; ott az asztal felett mint tractálottnak, én azt nem értettem. Ugyanazon ebéd felett egy fizetómester, Josef nevű cseh hívá be egy más házba, és ott énnekem tisztességesen gazdálkodék; az közben jelenté, hogy az kolozsváriakban nyilván megfognak, az mint beszélnek, sőt az királybíró, Szeöch Mihályt ugyan megnevezé, hogy megfognák, és azokban is az fő-fő emberekben, az kik otthon vadnak, megfognak. Az szállásra jövé, én Szeöch Mihálynak titkon megjelentem, hogy megfognák, kire monda: megyek hatalmas Isten, mert ha elmegyek, az sok vallonság és német között el nem jöhetek, megölnek, de én nem tudom vétkeket, még maradok.

Másnap, pénteken bemenék az gyűlésbe, ott sok különb-különféle veszekedés és fogságok történvén, az szállásra kiindulánk ebéd fele. Az utcán menvén, egy ház megöl az prófosz elé veté magát egy lovon, és kezdé mondani; jöszte, te, uram, hozzám ebédre. Az uraim közül nem tudják vala, melyiknek szól; ő maga osztán megfognán az köntöse ujját, úgy vivé az lova mellett el. Gellyén uram elől menvén, váltig szól vala hátra Mihály uram, kérvén azon, hogy szóljon kegyelmed mellettem, bíró uram, vagy egyet, de Gellyén uram semmit nem szóla, hanem menten mene. Az útban úgy hagyá énne-

kem és Monostori Mihálynak, hogy utána menjünk és lássuk meg, hová viszik. Utána menék, és az prófosz szállására vivék. Másnap reggel, szombaton, Gellyén uram Radnóthi István urammal, és én is Kötélwereö Ilyéssel utánok lévén, Basta szállására menénk; ott Bastához csak Gellyén uram mene be, Radnóthi uram is belépvén oda be Basta eleibe, azon hamarsággal Radnóthi uram kijöve onnan, és ottan hamar egy inas is Bastától kijöven, elfutamodék, és az prófoszt hívá oda. Az prófosz Bastához bemene, és Gellyén uram is ottan hamar kijöve, de ismét egy kevés vártatva viszontag bemene az Basta házába. Ezt látván, Radnóthi uram is nem tudom micsoda gondolatjából megindula és alájöve az grádicson. Azonban ismét Gellyén uram kijöve és kérdé: hova ment Radnóthi István? Én mondám: alámene, de ez közben az prófosz mind ott benn volt; engemet futtata Radnóthi uram után Gellyén uram, hogy visszahívjam. Utána indulván, az palánkon kívül meglátám, az kápolna táján hogy erősen megyen. Elérvén, hívom vala vissza, de nem jöve, hanem ez közben ada valami leveleket kezemhez, hogy Gellyén uramnak adjam. Én avval eljövök, sőt kére azon, hogy meg ne mondjam, hogy hova megyen. Én visszamenék, és Gellyén uramnak az leveleket kezébe adám, és mondtám, hogy én nem tudom, hova ment. Ezt hallván Gellyén uram, ismét bemene Bastához, és azután kijöven, úgy menénk szállásunkra.

Annak utána az prófosz másodmagával ebédkortájban szállásunkra is jött vala, csak Gellyén urammal beszéle; azonban Gellyén uram ide hazafele akarván küldeni hármat bennünk, egyik helyett én kérezem vala, hogy hazajöjjenek egyik lovon, Gellyén uramtól, de énnekem azt monda, hogy nem lehet, mert mindjárt megértik tetőled, hogy megfogták Szeöch Mihályt, és megijednek az többi s elfutnak, kiváltképpen az sógorod, Seres István. Ugyanakkor az három lovasoktól izent vala ide haza az arany pohár felől is. Mi is az mikoron annak utána hazajöttünk Gellyén urammal, itthon is megmondottam az Seres István feleségének, hogy igen féltem, hogy megfogják az urát, sőt ő magának is megmondottam Seres Istvánnak, azonban úgy esett rajta az fogság.

Az mely estve ide hazajutottunk vala, mindjárt hivatá Pegreczi Bálint engemet, és sokat kérdezősködék tőlem; énnekem úgy mondá, hogy Simon deák még onnat Déváról megírta neki, hogy édes komám, viselj gondot magadra, mert megfognak; kit honnan érthet Simon deák, megmondhatja. [64–67.]

<Ugyanazon napon, ugyanazon alperes javára a fent nevezett felperesek és foglyok ellen, ugyanazok színe előtt az említett Eöttwes Bertalan és Globicz Mihály tanúvallomást tesz.>⁴

Basta uram előtt az kezességről való kibocsátásért mi nekünk egyikünk sem volt, hanem az commissarius, Hoffmann György előtt, és ő adta előnkbe is írásban, mint vegyük fel az kezességet magunkra; azt az írást, az mint kívánta, kezünk írásával s pecsétünkkel megerősítettük. Az tizenegyedik articulusban semmit nem tudnak, noha Globicz Mihály egynéhányszor volt Basta előtt érettek, de soha előtte meg nem nevezte, ki fogtatta meg, hanem mindenkor csak azt mondta, hogy egy kevésbé szenvedjenek, nem leszen bántások. Az tumultusnak ki volt indítója, semmit abban nem tudunk. Eöttwes Barthos mondja, hogy azt láttam, hogy Gellyén Imre Zeidensdorfer kapitánnyal jöve elé, Filstich Péter is ott lévén. Seres István az népet erősen csitítja vala, az élő Istenre kérvén és mondván: féljete az Istentől és várjatek bírátoktól, tanácsoktól, mitőlünk. Nem leszen semmi oly dolog, és az végre Filstich Péternek kezét fogá, minthogy az község azt mondja vala, hogy Filstich Péter az oka, hogy az németek kiállottanak zászlóval, fegyveres kézzel. És Seres Istvánnak kezén hütöt monda Filstich Péter, hogy semmi támadásnak nem oka; így Seres István annál inkább csendesíti vala az községet mind Gellyén urammal együtt.

Globicz Mihály azt mondja, hogy csak akkor érkezett elé Torda utca[i] kis ajtótól, minthogy ott őrizett, mikor Miklós deák az lobogós kopjával ott bolondoskodik vala, és Seres István szinte akkor fogta vala Filstich Péternek kezét, feltartván, és mondja Seres István: hallja kegyelmetek, hogy hütire mondja, hogy semmi támadás nem leszen az németektől, kegyelmetek csenedesdjék. Úgy

kezdének eztán az emberek csendesedni. De caeteris egyebeket nem tudnak vallani, az mit az actoroknak megvalottanak odafel. [67–68.]

<1606. november 15. napján Radnóthi István és Gazner György uraim, valamint a hites jegyző előtt Zeöleösi Péter litteratus hite alatt az alábbi írásbeli vallomást tette, melyet élőszóval is megerősített, Zechi István, Bari Gergely és más felperesek javára, Gellyén Imre ellen.>⁵

Zeöleösi Péter, az mely hütivel az városnak köteles, vallja. Az utrumnak harmadik articulusat mi nézi, az Unio tartásának minden részeire nem emlékezem, de tudom ezt, hogy az szász natio külön magoknak gyűlvén és végezvén, az iffíú Filstich Pétert választották és bocsáták vala Bastához követségen, ki nem tanácsbeli ember volt, és mostan sem tanácsbeli ember; kinek követsége miben volt, azt bizonyoson ő magok tudják, de így hallottam, ez volt volna, hogy Bastától az városra vetett sarc-summa fizetésben ne fizetnének, mert ők az város megadásában és az clastrom rontásában részesek nem löttek volna. Az magyar natio ezt megértvén, választá az magyar natio is és bocsátá Basta uramhoz két tanácsbelieket: Bonczhidai Gergely uramat és engemet, Zeöleösi Péter, ez végre, hogy az szász natio követsége mi leszen, arra vigyáztán, az mellé ha szükség leszen, vagy könyörgésünk, vagy valami magunk mentsége, lehessünk jelen; mely Filstich Péterrel ugyan együtt is mentünk az útnak bátorságosb voltáért. Az táborba jutván, külön volt szállása, az kikkel volt, és külön volt Bastához való követségizeneti vagy mondása; válaszvárása is az Basta sátora előtt, Basta látára, külön állva volt mitőlünk, noha néha együtt beszélgettünk. Az válasz mindazáltal közönséges lön, üzenet által (mert Bastával szembe mi nem lehattunk), és ez lön, hogy az gonosz szándék az város megrontására egyaránt volt, és az vétséget is egyaránt ismerik; azért a sarcfizetés is egyaránt legyen, mely válasszal mi eljöttünk. Filstich Péter annál jobb válaszvárásra, vagy mi hátralevő dolgaira oda marada;⁶ úgy jut eszembe, Stenczel János is vele vala.

Ezen articulusra nézendő ez is. Hallottam ugyanazon

Filstich Péternek szájából ezt mondván: mikor – úgy-
mond – az mi natiókn, a szász natio, az Óvárban egybe-
gyűltek vala, engemet is közikbe hívatván, kívánták vala
ez követségbeli munkámat, Bastához való menésemet, kire
magamat ígértem vala és meg is cselekedtem.

Az mi az ötödik articulust nézi az utrumnak, tudom
azt, hogy mikor az tanácsházba begyűltünk volna egy
bizonyos napon, az szász natio (nem emlékezem rea, mi-
csoda indulatból) felkele, és az magyar natio közül mind
egyig az felső tanácsházból kimenének, és az magyar
natio sok jó szóval marasztván, ugyan nem maradának,
kimenének. Ezt látván az magyar natio, engemet, és úgy
emlékezem rea, Pegreczi Bálint uramat bocsátának az
szász natio urainkhoz, kérvén azon általunk, hogy öke-
gyelmek hasonlást ne tennének, hanem egyetértenének
és egyértelemmel minden közönségre való jót cseleked-
nének az régi, atyáinkról reánk szállott és mindeddig
köztünk megtartott jó mód és rendtartás szerént. De szin-
tén kedvünk szerént való válaszuk nem lévén, ismét
újjobban bocsátván engemet egy atyánkfiával együtt alá
ökegyelmekhez, és az élő Istenért kérvén magyar natióul,
hogy scisiót ne tegyenek és valami ártalmat, nyomorú-
ságot az magyar natióra ne cselekedjenek, de hát eközben
az szász natio eloszlott. Mindazáltal bíró uramhoz, Gellyén
uramnak házához menénk, és az követséget megmondván,
azt mondá, hogy az Isten az mennyütő kövel üsse meg, ha
gonoszt és romlást akar.

Az mi az utrumnak több articulust nézi, mivelhogy
távol voltam, kikre meg nem emlékezem, némelyik felől
penig, kik elmenésem után lettek, semmit sem tudok.

Mindezek penig az várasnak megadása és az Basta
másodszor bejövése után valának, mely megadása az
várasnak az tanácsházban, mind magyar és szász natio
egyenlő suffragiummal, egyenlő vokssal, az plébános is
és az praedicatorok is jelen lévén, lött vala. Az sarc-adó-
nak felvetésének rendelése is és annak exigálására bizo-
nyos személyek, szász és magyar natióból, egyenlő vokssal
az tanácsházban szász és magyar natiótól rendeltettek
vala, és az exigálása is úgy vala. [69–70.]

<1606. november 15. napján. Tanúvallomás Zechi István, Bornemizza Gergely és más felperesek javára, Gellyén Imre alperes ellen; bevétetett Radnóthi István, Gazner György és a jegyző előtt.>⁷

Teolcheres Ádám azon hitre, az kire az városnak köteles, vallja, hogy tudja azt, mikor az szász natióon való uraim az tanácsháznál az magyarok közül felköltének és külön mentenek magoknak, és Bastához az sarc-adónak felvetése után az magyar natióon kívül, magok natiója valót, úgymint Filstich Pétert, ki nem tanácsbeli volt, Stenczel Jánossal együtt bocsátották vala Bastához az végre, az mint oda be is megizenték vala az magyar natióonak, hogy ők jámborok és az vétkesekkel együtt nem akarnak fizetni, mert sem az városnak megadásában, sem az klastrom törésében nem részesek. Kire mi es magyar nemzetül izenénk: mi es jámboroknak tartjuk magunkot, és az miképpen az város megadása felől egyenlőképpen végeztünk az szász natióoval, az misericordiát is Bastától egyenlőképpen acceptáltuk, azért ha ökegyelmek küldeni akarnak, küldjük egyenlőképpen. De ökegyelmek nem akarák, hanem úgy bocsátották alá Filstich Pétert Stenczel Jánossal Bastához, kire való képest az magyar nemzet is bocsátotta vala alá Bonczidai Gergelyt, Zeöleösi Pétert, én is vélek lévén; az követségek ugyanazon volt, az mint odafel megmondám, hogy az sarcban nem fizetnének. Mindazáltal őket sem bocsátották be Bastához, minket is azonképpen; azért ugyan egyaránt való válaszunk lön, hogy egyenlőképpen fizessünk.

Az mi az hetedik articulust illeti, azt tudom, hogy az szász natióon való uraimnál volt az város kapuinak kolcsai. Azt is tudom, hogy az actoroknak fogságok az városnak egyenlő végezéséből nem lőtt, és az protocollumban sincsen emlékezet felőle. A jezsuiták kiküldése az mely nap lön, azon estve én is ott lévén az klastrom mellett több uraimmal együtt, azt hallám Gellyén uram szájából, hogy monda: vagyon az városnak egynéhány tarackja, ha azokkal kell is, lerontatom az klastromot. [73–74.]

<Bevéve ugyanazon napon a fent említettek színe előtt Gellyén Imre alperes javára, Zechi István, Bornemizza Gergely és más felperesek ellen.>⁸

Keouendi Mátyás convent, azon hitre, amelyre köteles az városnak, vallja. Amikor Székely Mózes idejében az városnak megadása leve, én nem tudom, hogy ez városban lévő embereknek kényszerítéséből lőtt volna, hanem mindkét nemzettől százemberek együtt lévén és tanács is velünk együtt, egyenlő vokssal menénk arra, hogy megadjuk; sőt még az praedicatoroknak is – behívatván őket – ítéleteket vevén felőle, azok is velünk consentiáltak vala. Ami az kezesség dolgát illeti, én is Globicz Mihállyal együtt kezes voltam Tótházi Eötues Istvánért; Hoffmann György uram commissarius szállásán pecsételtük és subscribáltuk levelünket is, amint kívántatott, amiképpen arról az magunk levele tanúbizonyságot tehet.

Beke Mátyás, az mely hitre az városnak megesküdt, azon hitére az városnak megadása felől úgy vall, mint Keouendi Mátyás, minden részéből.

Az mi az kezességet illeti, Hoffmann György commissarius uram előtt vöttük fel az kezességet – úgy jut eszembe – Hozzú Péterrel együtt Tótházi Aztalos Istvánért, az mint commissarius uram kívánta, kiről az magunk levele tanúbizonyságot teszen. [74.]

<Ugyanannak [!] bevett tanúvallomása, a fentiek színe előtt, Zechi István és többi felperes társa javára, Gellyén Imre ellen.>⁹

Keouendi Mátyás convent vallja. Abban a disturbiumban mikor immár Székely Mózes megverték volna és az város esmég római császár őfelsége számára lőtt volna, egy nap menék az tanácsház felé, miérthogy az városnak directora voltam, hogy prospiciálnék tisztemhez képest. Mikor az tanácsház ellenébe jutottam volna, úgy jut eszembe, hogy Gazner György uram azon directorságban akkor társom lévén, hogy odamentem volna, Kerekes Pál úgy monda, az tanácsház előtt ülven: mire jártok itt, uraim, ide semmi közötök nincsen, innét ezután búcsútokat vegyétök; kiről én ugyanakkor egynéhány uraim hallatára protestálék.

Az dedicio mint lött Székely Mózesnek, arról úgy vall, mint Gellyén Imréért vallott. Az sarc-adó felvetése is, az mint az protocollumban meg vagyon írva, egyenlő végezéséből lött az két natiónak. Székely Mózes megverése után és az sarc-adónak felvetése után ezt tudom, hogy városunknak szokása szerint összegyűlvén, az szász natió való uraim az tanácsháztól, minthogy nem minde-
nestől gyűltek volt be, közülünk kimenének, kit az magyar nemzetség felette igen fájlalt, sőt egynéhányszor izenet által szépen kértek és intettek, hogy jőnének vissza és egyenlő akaratból az mi legjobb, abban járnának, és ha Bastához alá kell küldeni, úgy küldjenek alá. De nem cselekedék, hanem úgy küldék Filstich Pétert alá; az magyar natio is úgy kényszerítették aláküldeni. Azután egyenlőképpen fizeténk az sarcot.

Hozzú Péter azon hitre, az melyre az városnak megesküdt, vallja. Egyszer annak utána, mikor Székely Mózes megverték volna és esmég római császár számára volna az város, Keouendi Mátyás jöve elé az tanácsház ellen[é]ben. Szinte az tájban érkezék ki Kerekes Pál az tanácsházból, és nagy kacagással monda: mit jártsz itt? Ennek utána jaj! szegény magyarok bár búcsút vegyetek az tanácsháztól. Ugyanannak utána egykor, mikor Krauseneg indulófélben volna, azelőtt való nap egy város szolgálja hív Filstich Péter kamaraespán házához engemet Luchi Péterrel; nem tudom, bíró uram ott volt-e vagy sem. Egy német hadnagy az kapu között Kerekes Pállal tolmácsoltatá: hogyha fejünket, tisztességünket szeretjük, az római császárnak az mint még az városnak is [...], az kapura mennénk és senkit kolozsvári embert ki ne bocsássunk, sőt még az mely szekéren ganét visznek is ki, azt is megkeressük, ha valami marhát visznek ki. Aznap Közép-kapun voltunk. Az magyar natio jötenek hozzánk, és kérdettek: mi az oka, hogy az kapun vagyunk? Mi megmondottuk, hogy parancsolták, és azért kellett odamennünk. Az kolcsokot estve az bíró, Gellyén Imre kezébe adtuk. Másnap regvel esmét odamentünk, és ugyan bíró uram adta kezünkbe az kolcsot és úgy mentünk Híd-kapura; ez, az még én voltam ebben dolgos –

ötödnapiiglan tartott –, addég minden estve bíró uram, Gellyén uram kezébe adtuk az kolcsot.

Tudom egykor, hogy annak utána szüretkor, mikor az dézmán volnék, az commissariusok Fenesen vöttek volt bort és be akarják vala hozatni, de az város szabadságát értvén, nem hozák be, hanem annak utána az városéból mást adának, csak hogy az város szabadsága maradjon meg.

Teleki István, az mely hittel az városnak megesküdt, azon hitre vallja. Annak az sarc-adónak egyik részei felszedésére egy személyül engemet is városul választottanak vala, hogy mindenektől, az városnak végezéséhez képest, indifferenter exigálnók.

Minekelőtte az exactióhoz nem kezdtünk volna, az város egybegyüle, és ott mekor újobban mekor tractálni kezdettenek volna, az szász natióon való uraim közül egynéhányan ellenkezve szólának, hogy ők abban az sarc-adóban nem fizetnének, mert ők árulók nem volnának, hanem fizessék meg az magyarok. Ez közben az vetelkedésben az tanácsháztól az közönséges gyülekezetből kilépének, az mint rea emlékezem. Abban az időben, mikor ezek az dolgok forgottanak, én igen beteges állapottal voltam, ki akarék az város kapuján menni az Szamos mellé, hogy ott az hídon [j]eget vennék magamnak. Mikoron az kapura, az hetesek házához érkeztem volna, egynéhány uraimék, szász natióon valóok valának ott, kik között én egy magyart is sem láttam. Mellettek hogy ki akartam volna az kapun menni, még az emelcsőre nem érkeztem vala, hogy Luchi Péter előmbe jöve és monda, hogy hová mégy? Te magyar vagy, te nem szabad neked kimenned. Kire mondám, hogy nem megyek sehova, hanem csak a Szamos [j]ege venni ide az hídra indultam, de még csak oda sem bocsátanak, sőt Hozzú Péter is azon szóval tilta, az mint hallám, mondván: most – úgymond – nem magyarok állják az kaput, hanem szászok.

Az mi az 16-ik kérdést illeti, abban ennyét tudok: Mekor fogságban volnának ezek az felperes uramék, kik az Veres Tamás házánál voltának berekesztve, elsőben még az ajtón sem szabad volt hozzájuk bemennem, ha-

nem az mekor hívtanak is, az ablak által szólottunk velek; én egynéhányszori kérésekre odamenvén, az miben tudtam, izeneteket viseltem mind tanácshoz, bíró uramhoz, Gellyén uramhoz, nemes emberekhez és egyebekhez is, azonban egykor Gellyén uram megszólíta, ugyan ökegyelméhez lévén követségem. Mikor az követséget nála elvégeztem volna, úgy monda Gellyén uram fenye[ge]tve: Te Teleki István, micsoda nagy szorgalmatos járásod vagy az foglyokhoz, talán azt bánod, hogy ott benn nem vagy köztök? Megszűnjél onnat, mert oly esik rajtad, hogy megemlékezel róla. Ezt hallván én, annak utána három egész hétig is nem mertem hozzájok menni, noha sokszor hívtanak, hanem annak utána az szorosról kerültem hozzájok Gyulai Jánossal, mikor Gichi Péterhöz küldöttek vala.

Az templom rontásának ötödnapja tájban én is azon beteges állapotommal is menék alá látnia. Mikor láttam volna, Bodoni Mihállyal együtt, hogy az tornyot is három kőmies csákányokkal áskálná, ajtókövét akarná kivenni, felmenék az tanácsházhoz; az tanácsbeliek közül ott benn lévén, bemenék és panaszlám, hogy annak az toronynak rontása felette káros volna az városnak, parancsolná ökegyelme bíró uram, Gellyén Imre uram, ne rontanák, ökegyelme mindjárást egy városszolgától izene, hogy békeséget hagyjanak neki, mely ökegyelme izenetére való képest mindjárást elhagyták, az mint mostan is meglátzik. [75–78.]

<1606. november 17. napján. Tanúságtétel Gellyén Imre alperes javára, Zechi István és más felperesek ellen; bevette Radnóthi István, Gazner György és a jegyző ...>¹⁰

Raw Mátyás, amely hűtre az városnak köteles, arra vallja.¹¹ <Az Úr 1603. évében szent Mihály arkangyal ünnepének táján,>¹² mikoron Déváról az gyűlés után Krauseneg Pál, az római császárnak Magyar- és Erdélyországra rendeltetett commissariusa ide Kolozsvárra jött volna és az ifiabbik Filstich Péter uram házához szállott volna, hívatá mindjárást akkori bíró uramat, Gellyén Imrét és minket is tanácsul, mind szászt és magyart, kik akkor jelen voltunk. És mikor eleibe mentünk volna, mindjárt pirongatni és szidogatni kezde bennünket mind-

nyájan, mondván: miért ilyen hitetlenül, könnyen az várost feladtátok, az clastromot, collegiumot megdúltátok, a paterekben is megöltetek, mert az város megadására semmi nem kényszerített benneteket, holott csak egy dióval is várostok falát nem illették, noha hóstátotokat megégették, de az városban csak egy zsendelyetek sem égett meg. Az hóstátok elégetése is penig segítségtekre lött inkább Székely Mózes ellen való megtartásra, hogysen fogyatkozástokra. Élés dolgából is semmi szükségtek nem volt, ennek okáért minden környületek való országok és nemzetek méltán tifelőletek beszédet és éneket költhetnek, az mint magatokat viseltétek. Ez nyilvánvaló hitetlenségtekért penig fejeteken az sententia, ha az római császár öfelsége kegyelmessége rajtatok nem leszen. Ez dolgot elsősorban németül mondá meg, annak utána magyarul tolmácsoltatá meg Filstich Péter urammal, mellyel mégsem elégedék meg, hanem deákul is ezen dolgot súlyosan reánk hányá.

Mikoron sok szidalmazó szókkal beszédét elvégezte volna, bíró uram mivelünk, tanácsával együtt kezdé menteni magát mondván: Nagyságos Uram! Nem az mi akaratumkból lött annyira az város megadása, mint az község tumultuaria insurrectiójából, kiknek kényszerítésekéből kellett inkább az város megadására mennünk, hogysen jóakaratumkból; minthogy kü[1]földiek is sokan voltak az városban, kiknek nagyobb része az községgel egyetértett, lövőszerszámainkat bíró és tanács és tőlünk rendelt főembereink ellen az ő birtokok és hatalmok alá foglalták úgyannyira, hogy ők őriztek és bírtak minden ahhoz való szerszámokkal, porral, golyóbissal együtt, kik-től sokszor még magunk életünket is féltettük.

Hallván Krauseneg Pál, az commissarius, bíró uram által való ilyen mentségünket, mondá: Értem mentségteket, azért az mint ennek előtte hitötök ellen cselekedtetek, most Istent kövessétek meg, és eskedjetez igazán meg újolan, hogy sem kedvet, sem barátságot, sem atyafiúságot, sem gyűlö[1]séget nem néztek, hanem valamire kérdezlek benneteket, igazán megmondjátok, ezt tudni illik, kik voltak fő okai annak az tumultusnak, város megadásának és az clastromra való rohanásnak, mert

végére akarok menni, és inquirálni akarok felőle. Így elvégezvén szavát Krauseneg Pál, minket tanácsul kiküldé és marasztá ott benn csak bíró uramat. Kijövén előle bíró uram, monda minekünk, hogy váltig examinálta, hogy megmondaná, kik voltak fő okai az felül megírt dolgoknak. De bíró uram azt mondá, hogy ő semmit nem vallott, hanem így szóla: előttetek vagyon, tü lássátok, mit cselekesztek. Így minket bíró uram otthagya és hazamene.

Ezek után tanácsul minket Krauseneg Pál viszont behívata eleibe, és az két-két ujjainkat feltartván az ég felé, erős hüttel megeskete bennünket, hogy valamit az kérdésben tudunk, articulatum igazán mindeneket megmondunk, és így akkor hazabocsáta bennünket, de meghagyá serio, hogy jó reggel, másnap, oda szállására menjünk mindnyájan.

Mi azért másodnap az commissio szerint szállására mentünk, és mindenekre az utrum szerint megfeleltünk, és egyenként vallottunk meg, mely vallásinknak hallgatói voltak Zeidensdorfer János, az németek hadnagya és Ratinger Jakab, az arendátor, iffiabbik Filstich Péter is jelen lévén. Ez vallásunkat pedig parancsolá mind szász és magyar tanácsbelieknek, hogy pecsétünkkel és kezünk írásával confirmáljunk, melyet meg is kelle cselekednünk. Az mikor pedig mi megvallottunk egyenként, bíró uram közöttünk nem volt, hanem az mint hallottuk, annak utána küldte házához Krauseneg Pál az német hadnagyot, Zeidensdorfer Jánost és az arendátort, Ratinger Jakabot, hogy őkegyelme is megmondaná, ha mit az utrumban tudna. Az mikor immár véghezment volna az inquisitio és el akarna menni az városról Krauseneg Pál, hívata ismét újolan bennünket mind fejenként bíró urammal együtt, és erős parancsolat alatt hagyá ezt nekünk császár autoritásából: Ím én – úgymond – elmegyek, és egy decretumot avagy végezést küldök tüneknek, és abban úgy járjatok el, hogyha fejeteket, feleségteket, gyermeketek és minden marhátokat szeretitek, véghezvigyétek, ha ezen poenán nem akartok maradni. És így elmene. Az megmondott decretumot pedig Krauseneg Pál, az commissarius, Újvárnémetiből az hadnagy Zeidensdorfer

és Filstich Péter által elküldé, melynek continentia[ja] meglátszik most is az commissarius leveléből. Bíró uram convocáltatván bennünket tanácsul az tanácsházba, az német hadnagy is, Zeidensdorfer egy ideig jelen lévén, elolvastatá előttünk commissarius decretumát, és akik az levélben fel valának írva, behívaták az tanácsházba azokat, és akkori ortálymondóval, Masas Tamással mondatuk meg egyenlő akaratból, hogy császár öfelsége foglyai volnának mindaddig, míg Bastától más tanúságunk nem lenne felőlök. Ez dolognak penig exequálását mindvégig itt megvárta az német hadnagy, Zeidensdorfer, vele lévén a viceprófosz.

Ezt¹³ is bizonynal tudjuk, mert szemünkkel láttuk, hogy bíró uramat mivelünk, tanácsával együtt, szállására hívatá Krauseneg Pál, és az templom, schola és plébánosház kolcsait elvövé tőle, és az jezsuita patereknek adá kezekbe mind az templummal, scholával és plébánosházzal együtt. Bírák is egy ideig.

Bek János hűtes polgár ez szerént vall mint Szeöreös Mátyás per omnia, csak arra nem emlékezik, hogy mikor Krauseneg Pál kilépteté tanácsul és Gellyén Imre bíró uram ott benn maradott, és annak utána közikbe kijött Gellyén uram, s amit az Krauseneg szavában és kívánságában neki mondott ott ökegyelmék előtt, Gellyén uram mint referálta, s hogy referálta, arra nem emlékezik. Az decretumnak avagy végezésnek Krauseneg útjából való visszaküldésére hogy ő hallotára Krauseneg mondotta volna, nem tudja s nem emlékezik.

Az mi az actoroknak fogságokat illeti, mindketten Szeöreös Mátyás és Bek János egyaránt vallják, hogy négyen kövül, úgymint Seres István, Bornemizza Gergely, Szakál András és Masas Tamás kövül, az mikor fogságra vitték az többit, mindeniknek, az kiket egy nap fogtanak meg, Masas Tamás mondotta ki, az ortályos, hogy császár foglyai, az míg Bastától különb értelmek nem leszen. Annak utána Masas Tamást és Seres Istvánt házoktól vitette be, Kerekes Pál és Bonczidai Gergelyéket küldvén házokhoz, kiknél volt-e egyéb szolga vagy nem, azt nem tudják.

<Ugyanazon napon a felperesek tiltakoztak azért>,¹⁴ miért hogy feleletekben is inserálták, hogy az kiknek

pecsétek, hütök, kezek írása extál ez mi dolgaink felől, mely az causát concernálná, azoknak vallásokat sem az inctusokért, se penig magokért nem admittálják, sőt mostan is contradicálnak afféléknek.

Gáspár Schemel és Pál Vendrich, az mely hütre az városnak kötelesek, azon hitre [!] ügy vallanak per omnia, mint Szeöreös Mátyás. Ők is azon szót, melyet Gellyén Imre Krauseneg szavával itt kinn mondott, hogy öneki Krauseneg mondotta, és decretumról való visszaküldést is kivevén belőle, az miképpen Bek János, az többiről mindenekben egyeznek, de arra az két dologra nem emlékeznek. <Ugyanazon napon a felperesek tiltakoznak, hasonlóképpen a két tanúnak is ellentmondanak.>¹⁵ [79–82.]

<1606. november 17. napján. Tanúvallomás Zechi István és más felperesek javára Gellyén Imre ellen; bevétetett Radnóthi István, Gazner György és a jegyző előtt.>¹⁶

Diozeghi István és Beke Mátyás, az mely hitre az városnak kötelesek, azon hitre vallják. Elsőben Diozeghi István azt vallja: az mely nap az németek kimentenek volna Székely Mózes idejében az városból, én házamtól indulék fel, hogy nézegessek, az piac körül mi[n]t jönek be az mi népeink, az kik az németeket az kapun kikésérték. Az tanácsház felé jutván, bíró uram, Gellyén Imre szólíta az tanácsházhoz, és úgy kezde mondani: István uram, miképpen juthatnánk könnyebben az clastromhoz? Kire én mondám: ugyan el akarja-e kegyelmetek rontani? Kire mondá: ugyan el. Én mondám, hogy az templomnak három ajtaja vagyon, de félő, ha az kőfalról mennek be, az mi[n]t értettem, ott benn drabantok vadnak, és együld meglövöldözik az népet, s kár esik benne, hanem énnekem úgy tetszenék, hogy az külső ajtó között egy nagy kőoszlop vagyon, és azt kellene bedöfni, és ott szabadosan mehetnének be. Kire monda Gellyén uram: s mint üthetnék be? Én mondám, hogy egy nagy öreg gerendafával bedöfhetni. Kire monda, hogy hol tudnak még azt keresni, késő az. Én mondám: vagyon az én házamnál arra való, vihetnek onnat. Kire monda: bizony, hát igen jó leszen. Azonközben az városi nép is tehát az tanácsház eleibe érkezett immár Híd-kapu felől; azon hertelenség-

gel csak ament kiáltának, és elfutamodának az clastrom felé. Minket Teich Jánossal úgy küldte utána, mondván: menjetek el, s tiltsátok az fejedelemre, császárra és énreám is; egy kicsinnég ne seessenek reámenni, várakozzanak. Mi elmenénk, de immár az töréshez hozzákezdtek vala, és semmit nem foga tilalmunk.

Mindketten, Diozeghi István és Beke Mátyás egyaránt vallják, hogy azon estve, mikor az clastrom törése lött, tizedül őket rendelte volt oda őrizni, és estve késen, mintegy tíz óra tájban, Gellyén Imre is ment alá többekkel együtt, és ottvaló vizitálása után, mikor az clastromnak romlása felől kezdtének volna szólani, úgy monda Gellyén uram, hogy vagyon ahun az piacon az városnak falkoni, taracki; nekivonom azokat, s azokkal is lerontatom. Az városnak akkori megadása az két nemzetségnek egyenlő voksából, deliberatiójából lött. Az sarc-adó felvetése is egyenlőképpen lött.

Beke Mátyás <ezt teszi hozzá>:¹⁷ Mikor az sarc-adó felvetés után városul egybegyűltünk volna, tudom azt, hogy az szász nemzetség felkele, és külön mentenek, kiért magyar nemzetül kértük, hogy ökegyelmek azt ne cselekedjék, hogy tőlünk meghasonljanak, hanem ha küldenünk kell valakit Bastához, küldjünk egyenlő akaratból. De nem cseleküék, hanem ökegyelmek úgy küldöttek el iffíú Filstich Pétert; az magyar nemzet is ahhoz képest küldött volt osztán el, de ugyanegy válasszal jöttek volt meg.

Bodoni Mihály uram hūti után vallja. Az jezsuitáknak kiküldése és collegium törése után harmadnappal ballagék alá, tehát Gellyén Imre Szeöch Mihállyal csak ketten sétálnak; én is közikbe elegyedvén több beszéd között, mikor Gellyén uram mondotta volna, hogy mint kellene az clastrom töréséhez fézni, úgy monda Szeöch Mihály, hogy ma is nagy részént hozzákezdének és az tetejében nem sok marad. Gellyén Imre úgy monda: no, az derekának eltörésére falkont s tarackot vonatok, és úgy rontsák le. Az toronynak rontása felől úgy valla, mint Teleki István.

Keömiues Benedek hūti után vallja. Az toronynak, az mely most is fennáll, egy ajtókövét akarja vala kivenni Keömiues Ambrus, azonközben elhagyta, s kérdem annak utána: miért hagyta el? S úgy mondá énnekem, hogy bíró

uram izente meg egy szolgájától neki, és azért kellett elhagyni. Az collegiumba való házakról is szánkodtunk, hogy jobb volna embereknek osztani, laknának benne, hogy nem mint elrontanák, de Gellyén uram azt mondta, hogy el kell rontani.

Bekesi István deák hüti után vallja. Ezt Gellyén uramnak szájából hallottam – Bonczidai Gergely, Diózeghi és több uraim is jelen lévén –, hogy mondotta: ezt mind el kell rontani, tarackokat vonatok hozzája, úgy is el kell rontani. [85–87.]

<1606. november 22. napján tanúvallomás ugyanazon felperesek javára a már fent említett szenátorok és a jegyző színe előtt, második bizonyításra, mondott Gellyén Imre ellen az alábbiak szerint.>¹⁸

Pitter Lughy szenterzsébetbeli isputálymester, az mely hitre az várasnak köteles, azon hütire vallja. Az mikoron Krauseneg Pál commissarius itt az városon lött volna, akkoron egy váras szolgája jöve hozzám, és a commissarius, bíró uram, Gellyén Imre szavával hívának Filstich Péter házához. Ott Kerekes Pál uram Krauseneg és bíró uram szavával meghagyja (mert én egyikkel sem voltam szembe), hogy a kapura menjek, és senkit – ha fejemet, tisztességemet szeretem – ki ne bocsássak. Kire kérdem, hogy ki leszen mellettem más? Úgy mondá Pál uram, hogy Hozzú Péter jó leszen. Én úgy mentem az kapura, Hozzú Péter is velem. Úgy vagyon, hogy magyar praefectus köztünk nem volt, de énnekem semmi válogatást szász és magyar között nem hagyott, hanem universaliter parancsolta nekem, én is az szerént igyekeztem cselekedni. Úgy jut eszembe, hogy ezen gondviselésem az kapukon ötödnapig volt. Az mikoron ezeken az napokon, az melyeken vigyáztam, az kapukat betöttük, annak kolcsait én Gellyén Imre bíró uram kezéhez adtam éjszakára. [87].

<Ugyanezen a napon az alperes javára ugyanaz a Luchi Pitter vallja.>¹⁹

Az mi az kapun való létemet illeti, arról egyebet nem tudok mondani, az mint az felperesekért megmondottam. Az tumultusra kik adtának legyen fő okot, én nem tudom. Erre emlékezem, hogy Bornemizza Gergely az váras együttlétében mondja vala, hogy vagy vak, vagy hat, de

meg kell lenni, ott alatt most az voks. Sőt a többi között ezt is mondja vala, hogy vagyon egynéhány száz gyalog ott künn, ha az németek ki nem akarnak menni; de hogy ennél többet magyarázott volna felőle, én nem hallottam. Az mi az váras megadását illeti, az közönséges akaratból és végezésből lön. [97.]

<Ugyanazon napon a felperesek javára az említették előtt bevett [vallomás].²⁰

Balassi Bálint hütös polgár, azon hütre, az mellyel köteles az várasnak, vallja. Az sarc-adónak felvetése után tudom, hogy egykor összegyűlénk, városul, mindkét nemzetül. Mikoron ott fenn kezdtük volna tractálni az sarc-adónak valami könnyebbítését, tudom, az szász uraim közül mondák, hogy ők abba nem fizetnének, mert ők jámborok. Ezt urgeálván felkelének, és külön mentenek magoknak tractálni. Az magyar nemzet az tanácsháztól tudom, hogy megtaláltatta, hogy őkegyelmek külön ne szakdjanak és külön attyokfiát Bastához ne bocsássák, hanem ha küldeni kell, egyenlő értelemmel legyen. De őkegyelmek szász natióul nem consentiálának, hanem azt izenék, hogy ők elküldenek, s mi is elküldjünk. Én csak eddig emlékezem ez dologra, minthogy egyéb dolgaim is voltának akkor őkegyelmek parancsolatjából rajtam.

Abban az időben, ezeknek utána csakhamar, szinte jól eszembe nem jut, ha az Közép-kapun avagy Híd-kapun voltam őriző az én tizedem aljával, mintegy kilenc óra tájban ebéd előtt jövének oda Luchi Péter és Hozzú Péter, ülének le az belső kapu alatt, fegyverszerszám lévén nálók. Ezt láttam otlétemben, hogy egy magyart is, aki oly ember volt, ki nem bocsátottanak; kit én látván, felette fájdalmas szívvel szenvedtem otlétemben.

Ugyanakkortájban Chianádi Ferencnét, mikor el akartuk volna temettetni, Közép-kapura alákísérők, és hogy ki akartunk volna menni, Szeöreös Mátyás és Bek János uramék érkezhén, az kis ajtót ők nyiták meg, nálók lévén ketten az kolcs. Minket ott, az kik oly magyar férfie emberek valánk, praedicatorunkkal együtt ki nem bocsátanak, kin mi egymás között sokat búsungottunk, kiváltképpen én. Végtére ugyanott, mikor az többi mind elmentek volna, akarám megérteni Szeöreös Mátyáséktól, mi legyen annak

az oka. Énnekem meg nem mondá, hanem az, torony felett csak ilyen értelmet vehetek tőle, mondván: lehetetlen dolog, hogy ti hadnagyok, kapitányok, Farkas utcaiak nem tudnátok, hogy hol végeztétek és kitől áradott, hogy az németekre támadnátok. Kire én mondám, hogy él az Isten, az ki előtt állok, hogy én semmit sem tudok benne, sem hallottam senkitől semmit benne.

Az ajándékok dolgáról egyebet nem tudok mondani mint administrálták, hogy az ezüsttálakat és tányérokat mikor csináltuk, mi úgy csináltuk – mert én voltam gondviselő benne –, mint Basta uramnak ő magának és maga számára. Innét is bíró uramtól, Gellyén uramtól Basta uram szavával volt az parancsolat, mellyeket én annak utána úgy tudom, hogy bíró uram adott ajándékon Bastának. [87–88.]

<Ugyanazon napon az alperes javára Lank Péter ugyanazok előtt vallja.>²¹

Hozzú Péter az kapun való állása felől most is úgy vall, az miképpen az felperesekért megvallott. Az mi az kezeség dolgát illeti, én is Beke Mátyással együtt kezes voltam Tótházi Aztalos Istvánért Hoffmann György commissarius előtt, az mint kívánták tőlünk, melyet a magunk arról való levele megmutat. Egyszer az váras együtt lévén, mikor az váras megadását tractáltuk volna, akkor Borne-mizza Gergelytől hallottam, hogy azt mondá; vagy hat, vagy vak, de meg kell ennek lenni; de az várasnak megadása mindazáltal voks szerént ment véghez. [88.]

<Ugyanazon napon tanúvallomás a felperesek javára, Gellyén Imre ellen.>²²

Veres Bálint, az mely hittel az várasnak köteles, azon hittel vallja Az sarc-adónak felvetése után városul gyűlénk öszve, hogy annak mivoltáról iottadon tractáljunk. Mikor ott fenn löttünk volna szokott helyünkön, az szót indíták felőle. Az mely asztalnál én akkor ültem, Stenczel János is ott ült; ott mi is egymással kezdvén beszélgetni, kezdé mondani Stenczel uram: abba én [nem fizetek], bestya kurvafi fizessen egy pénzt is, sőt közönségesen száz nemzetül nem fizetünk semmit, mert én jámbor vagyok, s mi abban nem fizetünk, mert mi az clastrom rontásában részesek nem vagyunk. Én is mondám, hogy mi is

jámboroknak tartjuk magunkat, de nem jó az scisiónak lenni, mutatván azon házban az gerendára, aholott a vagyon¹ írva: <Minden önmagával meghasonlott birodalom széthull>.²³ Kegyelmetek az jó Istenért ne cselekedje ezt, és szakadás ne legyen köztünk, hanem egyenlő értelemről legyen minden. Ezen nem alkhaván, úgy kele fel az szász nemzet, és úgy menének ki. Az magyar nemzet kérték, hogy őkegyelmek ne cselekedjék, hanem maradjanak közöttök és egy értelemről legyen minden, de annak utána őkegyelmek ugyan külön attyokfiát küldék Bastához; mi is úgy küldénk oztán arra való képest, de különb válasszal nem jártak, mint az mi atyánkfiái.

Az clastrom dolgából egyebet nem tudok mondani, hanem az bornak tékozlása mikor felettébb lött volna azon invasio napján; ezt megértvén bíró uram, Gellyén uram izene, hogy vigyázásom lenne reá és tékozlást ne hagynék benne tenni. Én az szerént az őkegyelme parancsolatja szerént cselekedtem, s prohibeáltam az embereket annak tékozlásától; e mellett akinek parancsolta, és őkegyelme céduláját hozta róla, mit s mennyit adjak, az szerént cselekedtem.

Ami az arany pohár dolgát illeti, azt én csináltam; mikor immár csak üszögében volna, másnap el akarván menni Krauseneg, estve kéréte fel hozzája. Felvivén hozzá, kérdezé, hogyha virradtig véghezvihetem mind címe-rével és mind egyéb hozzá való eszközeivel. Én megmondám, hogy az lehetetlen dolog, annak az srófjába is egy darab még elszakadt volna, de meghagyá, hogy ne vágjam el, hanem csak tisztítsam ki, mert ő Bécsben, amég Prágába[n] jár, elkészítteti. Másnap reggel hívata bíró uram, Gellyén uram, az pohárt is oda kívánván hogy vigyem, kit én elvi[v]ék velem. Őkegyelmek tanácsul és vénségül választottanak vala egynéhány vén uraimat, hogy Gellyén urammal az pohár mellett bemenjenek és törekedjenek a summának leszállítása felől.

Mikor immár ott az Filstich Péter házánál löttünk volna Krauseneg szállásán, az vén uraim is, kik könyör-gésért oda jöttek vala, ott lévén, azonban Filstich Péter csak egy dolmányba jöve fel és mene be Krauseneghez. Azon hamarsággal nyiták meg az ajtót, Gellyén uramat

szólíták – én úgy tudom, Filstich Péter uram –, és Gellyén uramat bocsátá be, az több vén uraim is velem együtt be akarván menni, nem bocsáták be, hanem hátra maraszták. Azonközbe nem sok vártatva kijöve Gellyén uram is, és nagy nevetve monda: Uraim! bár ennyien ne fáradtunk volna ide, csak így is, éntőlem is elvevék ezt.

Az kapun szász praefectusok léte felől semmit re ipsa nem tud mondani, hanem csak egyebektől való hallomást. Filstich Pétertől hallottam, mikor tudakozódtam volna tőle Borbély Imre sógorom fogságáról, mondotta ezt: nem halnak mind meg, de egynéhányának meg kell halni. [89–90.]

<Ugyanazon napon ugyancsak Veres Bálint az alperes részére is vallomást tesz.>²⁴

Az pohár állapota felől úgy vall, az mint az actorokért megvallott, evvel többíti, hogy elsőben jószerrel nem emlékezik rea, száz aranyat-e avagy valamivel többet adtak volt rea; meg is csináltam vala abból az aranypohárt, ide behozám az tanács eleibe. Itt Gellyén uram meglátván, igen gyengének és vékonynak ítéle, mondván: én – úgy mond – Krausenegnek hétgirás aranypohárt ígértem, hanem ehhez több arany kell, és el kell rontani s olyant kell csinálni; kiben az uraim itt az tanácsban ellenkeznek vala, sőt ugyan Seres István, inkább hogy ne bontsák el, hanem azt készítsék el, az is elegendő leszen. Végtére úgy kelle lenni az mi[n]t Gellyén uram kíváná, ugyan el kelle bontanom, és újabbat s vastagbat csináltam. Az aranyat annak utána is bíró uram adta kezemhez, az formáját itt is szabták, Seres István is szabott benne, de én magam amely formát szabtam volt, ugyanarra csináltam meg is. [90.]

<1608. április 21. napján. Tanúságtétel Zechi István és más felperesek javára, Gellyén Imre alperes ellen – harmadik bizonyításra –, Radnótin István, Gazner György és a jegyző színe előtt.>²⁵

Nireo Miklós, az város között esküdt személy, arra a hütre vallja, akivel az városnak köteles. Tudom azt, hogy én 1604-ben méltatlan voltomra bíró lévén, az foglyoknak, ez actoroknak törékedésekre, én Szeöch Casparral – királybíróm lévén –, és velünk lévén Eötwes András

és Viczei Máté uramék, tanácsbeli uraim, menénk Krauseneg Pálhoz törekedni, és német nyelven szólván Szeöch Caspar királybírá, én eszembe nem vehettem (minthogy annyera az nyelvet nem tudtam), minemű választ tött Krauseneg, hanem az tolmáctól értem, hogy Krauseneg azt mondja, hogy miért könyörögtök érettek, ha ti fogtatátok meg.

Viczei Máté uram, esküdt polgár, azon hűtre, amellyel az városnak köteles, vallja. Nireo Miklós bíró lévén és Szeöch Caspar királybírája 1604-ben, én is felmentem vala őkegyelmekkel, Eötwes András uram is ott lévén, az foglyok mellett törekedni Krauseneg Pálhoz, minthogy az sarcon kívül, melyet közönségesen városul fizettünk, több fizetést kíván vala tőlök. Királybíró Szeöch Caspar uram szólván Krausenegnek német nyelven, úgy tön németül választ Krauseneg Pál: miért könyörögtök érettek, ha ti mondátok, hogy azok az okai, hogy feladták az várost? Akarom, hogy kétannyit fizessenek, úgylahogy még az gyermekek és maradékjok is megérezzék. [103.]

<1608. április 23. napján. Tanúságtétel Gellyén Imre javára, Zechi István, Bornemizza Gergely és más társaik mint felperesek ellen– harmadszori bizonyításra –, Radnóthi István, Gazner György és a jegyző színe előtt.>²⁶

Teutsch János az ő hűti és kötelessége után, kire az városnak köteles, vallja. Mikor az calastrom felé rohanának, Gellyén uram, bíró uram – én szintén akkor érkezvén elé – úgy küldé innét az tanácsház elől el, hogy mindeneket tiltsunk az clastromra való rohanás és rontás felől, kit mi meg is cselekedtünk. Én úgy emlékezem rea, hogy az községnek indulatja miatt és mikor azok kiáltoztanak, annak utána úgy mentenek az város megadására.

Az harmadik kérdésre is azt tudom mondani: mikor az város megadása dolga tractáltatott, hallottam azt, hogy mondotta Bornemizza Gergely, hogy ha az németek ki nem akarnak menni, ne adjanak enniek, avagy onnét kívöl hívjanak segítséget be, és küldjék avagy rekesszék ki az városból őket.

Ami illeti az Adam, János házánál való összegyüleke-

zetit az szász nemzetségnek, ott – amint én rea emlékezem – semmiről egyébről nem tractáltak, hanem arról, hogy az clastromnak avagy városnak feladásában akik nem részesek, azok ne fizessenek az sarc-adóba. Ezt is penig annak utána az magyar nemzetnek megizenték vala, és őkegyelmek is Bonczidai Gergelyt bocsátották volt alá Bastához.

Hunyadi Nagy András, az városnak mely hüttel köteles, arra vallja. Mikor Gellyén Imre bíró uram az ezüsttálakat és -tányérokat Bastának felvivé, én is város szolgálja lévén, ott voltam; úgy jut eszembe, Viczei Máté és Szeöreös Mátyás is ott vala, de mit szólottanak ott, én nem tudom, hanem ezt tudom, hogy Szeöreös Mátyás mondá, hogy azt mondotta Basta: ha jámborok löttetek volna, e nélkül el lehattunk volna, az ajándék nélkül. – Ami az másik kérdést illeti, arról ezt tudom mondani: amikor ez városban az németek avagy ki miatt esett való zendülést értettem volna, város szolgálja lévén, az kapun voltam, és Szeöch Casparnak, mostani királybírámnak megjelentem és mondám, hogy ezt nem szeretem, hanem tegyük be az kaput. Betevém az kaput, indulék elé az alattam való város szolgáljaival egyetemben. Mikor Híd utcán elé jöttem volna, látám az Ballas István háza táján, hogy esszecsoportoztanak, ott lévén Ballas István, Zakál Zabó András és Borbély Márton. Mikor ellenekbe elé akartam volna jöni, szólíta meg Borbély Márton, mondván, hogy András uram, hiszen város szolgálja volnál te, kire én is mondám, hogy bezzeg a vagyok és oda akarok menni, aki az városnak feje. Ezt hallván, Zabó András velem együtt mindjára elé jöve, mondván: no hát, én is elé megyek.

Az lövészszámok elfoglalása felől semmit nem tud mondani. Az kopja felől is semmit nem tud vallani, mert ingyen sem látta, hanem mástól hallotta.

Schesker alias Németh Bálint, mostan Kolozsvárott lakó, hūti után vallja. Mikor innét kimentek az városból az németek, én is Spinosa kapitánynak hadnagya voltam, és engemet küldöttek vala elől el Zeidensdorfer elej[é]be Szatmárról. Annak utána mikor Bastával szembe löttének volna, kérdé: mi oka, hogy Kolozsvárból kijöttetek? Spi-

nosa Szatmárt Zeidensdorfer képében tolmács lévén, olaszul mondá, hogy élésből nem vala fogyatkozásunk, de az kolozsváriak levének okai, mert ők is ellenségeink lévén belől, ökivülök az külső ellenség is rajtunk lévén, egy estvefelé az piacon jelet avagy zászlót emeltek vala fel. És ezeket, mind az belső és külső ellenségeket látván, úgy kellett erre mennünk, említvén azt is, hogy Magyar utca felől voltak gyülekezetben az városiak, de kiket nevezett, én nem emlékezem rea, minthogy az városiakat nem esmértem, mert ezek mikor estek itt Kolozsvárott, én itt nem voltam, hanem Szatmárt; az Zeidensdorfer mentsége Basta előtt mikor volt Szatmárt, ott hallottam. [104–106.]

<1608. május 9. napján. Tanúságtétel Gellyén Imre alperes javára, a felperesek ellen, ugyanazok színe előtt.>²⁷

Bonczidai Gergely, amely hüttel az városnak köteles, arra vallja. Mikor Krauseneg kívánta Gellyén uramat odamenni tanácsbeli feleivel, én abban semmit nem tudtam, hanem jövék elé, és kérdé bíró uram, Gellyén Imre: hol jársz, mert Krauseneghez kell menni; én is úgy, mint iffiú sáfárpolgár, utánok menék. Ott Krauseneg előtt lévén, tudom azt, hogy sokat beszéle elsöben német szóval Krauseneg, annak utána kérdvén, ha mindnyájan tudunk-e németül, kire Gellyén uram mondá, hogy nem. Annak utána úgy szóla deákul elég kemény szókkal, sőt szitokkal is. Végtére kíváná tőlünk, hogy megesküdjünk arra az Istenre, akit mi ismerünk. Megesküvén, kilépénk, és bíró uram, Gellyén Imre ott benn maradván, én nem tudom, miről beszélgettek. Azon nap én nem fateáltam, minthogy az konyhára is kellett prospiciálnom, hanem másnap reggel három órakor úgy mentem az Filstich Péter camaraispán házához, és Zeidensdorfer, Ratinger és Filstich Péter aminemű kérdéseket előmbe adának, arról úgy vallottam meg – ugyan Filstich Péter tolmácsolván meg az én szavamat –; de ahol azt írták vallásomba, hogy láttam az jezsuitát mint ölte meg Nagy Ézsaiás, az nem én szóm, mert én akkor az város kerítésén kívül voltam, mikor az clastromra mentenek.

Ami azt illeti, hogy mikor Krauseneg elment, mondta-e, hogy decretumot küld vissza, avagy nem, ő nem tudja,

sem nem hallotta Krausenegtől. Amikor pedig Krausenegtől egy levelet hoztanak vala Újvár felől, abban az actoroknak az feje-feje nem vala beleírva, hanem csak az közrendek közül egynéhány, kit mikor Gellyén uram elolvastatott volna, annak utána jelenté, hogy ezenkívül is többen is vadnak, kiket én most meg nem mondok. Annak utána osztán úgy lőn az fogságok.

Zupunich[?] Gábor, Kolozsvárott lakozó, hūti után vallja. Én akkoron, mikor az zendülés lött vala az városon – Székely Mózes az város alatt lévén –, az római császár fizetésén Gölnitz kapitánnyal voltam; azon nap holt vala meg Gölnitz. Immár estve vacsorát eszünk vala az német tisztviselőkkel, azon hertelenséggel futának be három gyalog németek (az zászlótartó is köztünk lévén), jelenték, hogy hamar, mert az városiak ez városon feltámadtak, és török zászlót emeltek fel az piacon. Erre mindjára felugrándozánk, és jövének elé az zászlótartó szállására. Láttam azt, hogy az városbeli uraim sokan gyűltenek vala elé ide az piacra, ahol az lövészerszámok valának. Azt is láttam, az kit az németek török zászlónak mondtanak vala, de én ijettebben (noha az németek más-sal együtt engemet küldöttének vala elé) nem tudom, zászló volt-e, lobogós kopja volt-e, vagy mi volt. Akkor az zászlótartó is az német zászlót semmi úton nem engedé megereszteni, sőt nagy fenytékkal hagyta meg, hogy valamég az zászlót meg nem eresztik, addig senki ne lőjön, mert mindjára ő maga általveri; azonban úgy csendesedének le. [109–110.]

Óragjártó György, Kolozsvárott lakozó, hūti után vallja. Egyszer engemet is Déván Zeidensdorfer kérdezett, ha tudom-e, ki volt az oka, hogy feladják az várost. Én nem tudtam senkit nevezni, miérthogy én senkit is nem hallottam, hanem ugyanakkor Gyeörgy deák, az ki az Conte kapitánynál lakik vala, velem lévén, úgy monda, hogy ő némelyeket tud, mert itt ez városon volt, sőt úgy emlékezem rea, hogy nevezze is, de kiket, én nem emlékezem rea. Ami az kopja dolgát illeti, az zendüléskor hallottam az németektől, hogy török zászlónak nevezték, de ingyen sem láttam, zászló-e, avagy kopja volt. Azután Miklós deák mutatta énnekem, de kopja volt az, akit mutatott; mikor

az zendülés vala is, akkor sem láttam, hogy semmi okot vagy egy, vagy más adott volna az zendülésre. [111.]

Caspar Maswander kolozsvári, százemberek között való, azon hűtre, amellyel az városnak köteles, vallja: mikor az zendülés esett vala Székely Mózes idejében itt ez városon, én beteges állapottal lévén, az ablakomon néztem ki, mint-hogy akkor Isten kegyelmességéből szemem világa vala. Úgy látám, hogy Miklós deák részeg lévén, egy lobogós kopját hozott vala elé, leütve az földbe az végét, lőnek egnéhányan, kik vonják vala tőle, intvén, hogy ne boldoskodnék, hanem menne szállására, de ő nem akarván szavokat hallani, sőt az kopját is nem engedvén. Úgy jut eszembe, hogy mondja vala, hogy nem adja senkinek, hanem annak, aki kezébe adta, odaadja. [111.]

<1608. május 9. napján Filstich Péter a következőképpen vallott Radnóthi István, Gazner György és a jegyző előtt, miután erős esküt tett.>²⁸

<Kolozsvári Filstich Péter, az erdélyi fejedelem őnagysága aranybeváltó kamarájának praefectusa ilyen vallomást tett.>²⁹ Tudom azt, mikor az szász natióból való centumpaterek az tanácsbeliekkel együtt Adam János házához az Óvárban összevgyűltek volna, hívatának engemet is, kikkel együtt lévén az megholt Deidricus és János pap, az mostani szász prédikátor, jelentvén azt őkegyelmek, hogy Basta György minemő nagy summa pénzfizetést vetett volna az szegény városra, tudniaillik hetvenezer forintot, és miérthogy ez ostorul reánk vetett summafizetés az clastrom [és] collegium düléséért és az paterekben való levágatásáért esett volna főképpen. Tractálván arról őkegyelmék, micsoda módot kellene abban találni, hogy az olyan nagy summa fizetésben az ártatlanok egyenlő terhet ne viselnének az vétkesekkel.

Ez dolgot sokképpen discutiálván őkegyelmek, újólan gyülekezőnek az szász natió levő centumpaterek és tanácsbeliek az tanácsháznál való alsóházban, ugyanekkor az magyar natió levő centumpaterek és tanácsbeli uraimék is az tanácsháznál való felsőházban. És úgy együtt lévén őkegyelmek, mind magyar és szász rendről való, izengetvén egymásnak, így egyezének meg, hogy holott a

szász natióon való uraimék Bastához akarnak küldeni, ökegyelmek is az magyar uraim két attyokfiát elküldik, és együtt menjenek. Megegyezvén ezen, mind az két natio választanak, az szász natio Bastához engemet, Filstich Pétert és Stenczel János uramat; az magyar uraimék pedig küldék Zeöleösi Péter deákot és Bonczidai Gergely uraimékat; és így mind magyar és szász natióról négyen együtt mentünk Bastához, ki akkor az kenyérmezei táborban vala. Mikor oda jutottunk volna, Hoffkircher által izentünk mi az szász natióról Bastának az végre, hogy örömost szemben lennénk önagyágával, de csak szemben sem akara velünk lenni, hanem izenet által kellett követségünket megjelentenünk. Kinek tenora instructiónk szerént ez volt: miérthogy önagyága ilyen summa pénztorul vetett az szegény városra, ne szenvedtetné önagyága az ártatlant egyaránt a vétkessel az fizetésben, akárki lenne, mert vadnak olyak, akik az calostrom dúlásakort abból kapott marhákból részesültenek; az olyan könnyen megadhatja sarc-adóját, azokon kívül sokan vadnak, kik csak afelé sem voltak, sem hírekkal, sem tanácsokkal, sem akaratjokból nem lött, és az ilyeneknek keservesen esik azokkal egyaránt fizetni, kik az prédának erülhettek. Mely kívánságunkra Basta György ilyen választ izene Nikola Rossi secretariusus által: mikor ő megértette volna, hogy az kolozsváriak hűtök ellen az várost Székely Mózesnek megadták, az calastromot és collégiumot feldúlták, az paterekben levágtak, megindulván magában, mindjára az várost minden benne valóval egyetemben az hajdúságnak prédául ígírte, de annak utána magában térvén, Basta megszárván az várost, az hajdúságnak hetvenezer forintot ígírte ez végre, hogy az ő előbbi ígírteit az városon végbe ne vigyék, és ennyi summával elégíti meg őket.³⁰ Mely első ígírte szerént ha az váras megdúlatott volna, tehát [!] mind az ártatlannak s mind az vétkesnek egyenlőképpen egyaránt kellett volna szenvedni, azért fizessék meg mind egyaránt az 70 ezer forint summát. Ez Basta választételét én Filstich Péter mondtam meg Zeöleösi Péter deák és Bonczidai Gergely uraiméknak magyarul, minthogy németül ökegyelmek nem értenek. És ezzel az válasszal jöttünk el mind ökegyelmek, mind pedig mi.

Másodszor. Ezeknek utána Basta az Kenyérmezejéről ment alá Dévára az gyűlésre, akkor Krauseneg is ez országba érkezvén, vele együtt ment oda; ott az mint forgott az dolog, minthogy ott nem voltam, azt nem tudom.

Harmadszor. Déváról az gyűlés után Krauseneg Pál juta Kolozsvárra délelőtt 8 órakor, anno 1603, Szent Mihály-nap tájban, ki az én házamnál szálla. Monda mindjárt: vagyon-e híretekkel, hogy várostokban inquiráltatni akarok; monda viszontak: izenj a bírónak, hogy egész tanácsával együtt jöjjön mindjárt hozzám. Mely izenetre bíró uram, Gellyén Imre nem mulatván semmit, hanem egész tanácsával együtt, kik akkor hon voltak, szásszal és magyarral, Krauseneg Pál commissarius szállására jövének. Holott együtt lévén ökegyelmek Krauseneg előtt, mindjárt pirongatni és iszonyú szókkal kezdé őket gyalázni egész tanácsul, mondván nekik: mirt [!] ilyen hűtlenöl az várost megadtátok, az calostromot, collegiumot megdúltátok, az paterekben levágtatok, az váras megadására penég semmi nem kényszerített, holott csak egy dióval is várostok falát nem illették, noha hóstátotokat megégették, de az várasban csak egy zindelyetek sem égett meg, az hóstátotok elégetése penég nagyobb segítségtekre lött Székely Mózes ellen való megtartásra, hogysesem fogyatkozástokra. Élés dolgában is semmi fogyatkozástok nem volt. Azért ilyen nyilvánvaló hűtlenlégekért fejeteken az sententia, ha az őfelsége római császár kegyelmessége rajtatok nem leszen. Így sok szidalmas szókkal illeté bíró uramat tanácsával együtt, mely szidalmas szókat, minthogy elsőben németöl [!] mondá, tolmácsoltatá énvelem magyarul az magyar natióon való tanácsbeli uraiméknak, kivel azért az commissarius meg nem elégedvén az én tolmácsolásommal, deákol fordítá, és keményben, hogysesem én tolmácsoltam vala, megmondá nekik. Mikor elvégezte volna sok szidalmazó szókkal szavát, bíró uram tanácsával együtt menteni kezdé magát, mondván: Nagyságos Uram! Nem az mi akaratunkból lött annyira az váras megadása, mint az község tumultus támadásából, kiknek kényszerítésekből kellett inkább az váras megadására mennünk, hogysesem jóakaratumkból, minthogy kü[!]földiek is anynyien voltak ez városban, kiknek nagyobb része az köz-

séggel egyetértvén, lövészerszáminkat bíró és tanács és tőlünk rendelt főhadnagyuk ellen az ő birtokok és hatalmok alá foglalták, úgyannyira, hogy ők őriztek és ők bírtak minden ahhoz való eszközökkel, porral és golyóbissal. Az calostrom és collegium rontása és dúlása felől penég sem az tanácsban, sem az centumpaterek közt semmi végezés nem volt, hanem mihelyt az városból az gyalog németek kimentek, kiket Basta az város segítségére hagyott vala, nem tudom, ki tanácsából, akaratából, az község armata manu az colostromra futott, melyet mikor láttam, fenytéssel szólítottam és egyebek által is szólít[t]attam, hogy ne cselekedjék. De nem fogott semmit fenytésem, sőt voltak olyak, kik fenyegető szókkal illettek, és így akaratom és egyenlő tanácsom akaratjuk ellen mentek reá, és szándékokot végben vitték.

Hallván Krauseneg Pál, az commissarius, bíró uram mentségét, kivel ekkor együtt vele lévén az tanács, szász és magyar, monda nekik: értem a dolgot, azért amint ennek előtte hütötök ellen cselekedtetek, most Istent kövessétek meg, és esküdjetek meg igazán, újolan, hogy sem kedvet, barátságot, atyafiúságot, sem gyűlö[l]séget nem nézván, valamire kérdeznek benneteket, igazán megmondjátok. Elvégezvén szavát Krauseneg, mindjárt legelsőben is az szász natióon való tanácsbeli uraimékat, az bírón kívöl, feltartván az ég felé két ujjokat, németöl megesküttetéek őket. Azonképpen mindjára azon módon és formán magyarul az magyar tanácsbeli uraimékat. Ezt elvégezvén, monda nekik Krauseneg: menjetek haza, és holnap jöjjetek ide, és az mire kérdeznek benneteket, azt igazán megmondjátok. Így annak utána másnap Krauseneg szállásán, az én házamnál, alatt az piac felől való kis házban, Zeidendorfer hadnagy és Ratinger Jakab, én, Filstich Péter az commissarius prancsolatjából [!] egyenként az egész tanácsot, magyart és szászt, az bírón kívöl, az utrum szerint megexamináltuk. Valamit ökegyelmek egyenként vallottak, Ratinger Jakab, az arendátor írta fel, mely vallásokat ökegyelmek egész tanácsul, magyar és szász, külön-külön pecséttekkel, kezek írásával megpecsételték, subscribáltak.

Bíró uramat mikor és hol examinálták, ott én nem voltam.

Negyedszer. Ezek meglévén, Krauseneg commissarius, minekelőtte Kolozsvárról, házamtól elindult volna, újólan hívatá bíró uramat, vele lévén király bírāja képe, mondá nekik: ím, elmegyek, és nektek egy decretumot, azaz prancsolatot [!] küldök, ha fejeteket, feleségteket, gyermekteket, marhátokat szeretitek, abban, az mit prancsolok, eljártok és végben is vigyétek. Elvégezvén szavát, mindjárt elindult Kolozsvárról. Engem vele elvín, azonképpen Zeidensdorfer hadnagyot, és aznap Újvárnémetiig mentünk. Másnapra kelvén az pecsételt vallásokból, melyet bíró uram tanácsival – kinek fele magyar, fele szász – vallottak volt, azoknak neveket megnevezvén, Veres János secretáriussal catalogusba íratá Krauseneg, kinek egyik catalogusát Basta Györgynek küldé, és íra is neki mellette.

Ugyanazon nap Németújvárból elindulván, ada más egy catalogust, az decretumba includálván, azzal együtt én kezembe, mellettem lévén akkor Zeidensdorfer hadnagy, és szóval is nekem serio megparancsolá, hogy bíró uram kezébe adjam. Abban pedig úgy járjon el, hogy az őfelsége római császár hűtelenségébe ne essék, életét is el ne vehesse engedetlensége miatt. Evvel az instructióval bocsátott engem Krauseneg commissarius uram Újvárnémetiből, hogy eszerént mondjam meg bíró uramnak. Ekkor mellém adván Zeidensdorfer hadnagyot és az viceprófoszt, kikkel együtt jöttünk Kolozsvárra, és valamit bíró uramnak izent szóval is az commissarius, aszerént mindeneket megmondottam. Az decretumot is, kiben az catalogus az megtartóztató személyek felől volt includálva, Zeidensdorfer hadnaggyal együtt megadtam, kiket bíró uram megfогtasson, aszerént bíró uramnak megmondtam, és így annak utána bíró uram az commissarius prancsolatja és tisztí szerént dolgában eljárt, kiben mint kellett magát viselnie. Zeidensdorfer hadnagy az viceprófossal mellette lévén, csak arra vigyázott, ha aszerént procedál, az mint neki meg volt prancsolva, kit ha nem cselekedett volna bíró uram és az commissarius prancsolatja szerént nem procedált volna, értettem annyét a dologban, hogy az ő en-

gedetlenségéért bíró uram az több felírt uraimékkal együtt fogliá [!] esett volna, kiknek az prófosz lött volna gazdájok. Ami azt illeti, hogy voltam-e város követségében, nem-e, arra azt tudom mondani, hogy voltam egynéhányszor, úgymint amikor Zsigmond fejedelmet Goroslónál megverték vala, akkoron is több fő uraimmal én is oda voltam Basta elejben követségen. Azonkívül is, mikor az szegény megholt fejedelem, Bocskai István bejött vala, Mihály vajda ez országban bejövetele után, valami hajdúkkal és itt Monostoron túl lévén táborban, oda is Kowach Jánossal küldöttek követségen. Ezeken kívül is voltam egy néhány helyre való város követségében küldetve. [117–120.]